

Роман Олійничук,

кандидат юридичних наук, доцент кафедри
кримінального права та процесу
Західноукраїнського національного універси-
тету
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4228-1384>

Валерій Канюка,

кандидат юридичних наук, доцент кафедри
безпеки та правоохоронної діяльності
Західноукраїнського національного університету
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1573-9137>

РОЗСЛІДУВАННЯ НЕЗАКОННОЇ ПОРУБКИ АБО НЕЗАКОННОГО ПЕРЕВЕЗЕННЯ, ЗБЕРІГАННЯ, ЗБУТУ ЛІСУ ТА ЙОГО ЕКСПЕРТНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

Акцентовано увагу на загрозах національній безпеці країни та її складникам у результаті незаконної порубки лісових насаджень. Проаналізовано погляди науковців на категорії, які стосуються розслідування такого правопорушення. Окреслено методи дій зловмисників у процесі вчинення незаконної порубки або незаконного перевезення, зберігання, збуту лісу. Відображено показники розслідувань кримінальних правопорушень у сфері лісового господарства. Складено схему незаконної порубки та незаконного перевезення, зберігання і збуту лісу, вчиненого організованою групою. Узагальнено експертне забезпечення розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із незаконною порубкою лісу. Сформульовано авторський висновок про доцільність створення спеціальних підрозділів правоохоронних органів на місцях.

Ключові слова: незаконна порубка лісу, незаконне перевезення, зберігання, збут лісу, кримінальне правопорушення, лісова злочинність, розслідування кримінальних правопорушень в лісовій сфері, судово-економічна експертиза, трасологічна експертиза.

Олійничук Р., Канюка В.

Раследование незаконной порубки или незаконной перевозки, хранения, сбыта леса и его экспертное обеспечение

Акцентируется внимание на угрозах национальной безопасности страны и ее составляющих в результате незаконной порубки лесных насаждений. Проанализированы взгляды ученых на категории, касающиеся расследования данного правонарушения. Обозначены методы действий злоумышленников при совершении незаконной порубки или незаконной перевозки, хранения, сбыта леса. Отражены показатели расследований уголовных правонарушений в сфере лесного хозяйства. Составлена схема незаконной порубки и незаконной перевозки, хранения и сбыта леса, совершенного организованной группой. Обобщено экспертное обеспечение расследования уголовных правонарушений, связанных с незаконной порубкой леса. Сформулирован авторский вывод о целесообразности создания специальных подразделений правоохранительных органов на местах.

Ключевые слова: незаконная порубка леса, незаконная перевозка, хранение, сбыт леса, уголовное правонарушение, лесная преступность, расследование уголовных правонарушений в лесной сфере, судебно-экономическая экспертиза, трасологическая экспертиза.

Oliynychuk R., Kaniuka V.

Investigation of illegal logging or illegal transportation, storage, sale of forest and its expert support

Emphasis is placed on threats to the national security of the country and its components as a result of illegal logging. Researchers' views on the categories related to the investigation of this offense are analyzed. Methods of actions of malefactors at commission of illegal felling or illegal transportation, storage, sale of wood are outlined. Indicators of investigations of criminal offenses in the field of forestry are reflected. The scheme of illegal felling and illegal transportation, storage and sale of the forest made by the organized group is made. Expert support for the investigation of criminal offenses related to illegal logging has been summarized. The author's conclusion on expediency of creation of special divisions of law enforcement bodies on places is formulated.

The conclusion states that large-scale deforestation threatens the national security of the country as a whole and its environmental, economic and social components. Illegal logging is already a serious problem in Ukraine's

forestry. In its implementation, falsified documents are often used with the involvement of official loggers and civil servants. Criminal offenses in the forest sector are characterized by complexity in terms of causes and forms. Offenders find many ways to circumvent the law, and a large number of actors are involved in forest crimes. Investigations of criminal offenses related to illegal logging are characterized by high specificity due to their high level of latency and the difficulty of gathering evidence in the case. Therefore, it seems expedient to create special units of law enforcement agencies on the ground (within one or more territorial communities) with proper motivation, logistics, high professional level, in particular for pre-trial investigation in this category of cases, especially in gathering evidence.

Keywords: *illegal logging, illegal transportation, storage, sale of forest, criminal offense, forest crime, investigation of criminal offenses in the forest sphere, forensic economic examination, trasological examination.*

Постановка проблеми. За оцінками експертів, незаконна вирубка лісу становить близько 10–30% від загального обсягу лісозаготівлі по всьому світі, а за окремими оцінками сягає навіть і 20–50%. Легалізація (відмивання) незаконної деревини свідчить про зростання ролі організованої злочинності. Значна частина кримінальних правопорушень у лісовій сфері здійснюють організовані злочинні структури з використанням міжнародної мережі квазілегітимних підприємств та корпоративних суб'єктів у цілях прикриття незаконної діяльності [1, с. 4]. При відмиванні злочинних доходів здебільшого наявними є корупційні чинники на ґрунті змови з вищим державним керівництвом. Цей різновид кримінальних правопорушень продовжує урізноманітнювати схеми та нарощувати масштаби, завдаючи значної шкоди довкіллю. А тому дослідження різних аспектів незаконної порубки та незаконного перевезення, зберігання, збуту лісу є актуальним та має важливе науково-практичне значення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Окремі проблемні аспекти розслідування незаконної порубки лісу розглядалися у працях українських вчених, зокрема О. В. Ринкової, С. І. Глушенка та О. М. Ступака, О. М. Пилипенка, А. А. Бражника та О. О. Могильчука, А. М. Кротюка, Д. А. Синюшка та ін. Зокрема, О. В. Ринкова у своєму дослідженні обґрунтовує необхідність комплексного підходу до використання спеціальних знань та проведення судово-експертних досліджень під час розслідування екологічних злочинів [2]. С. І. Глушенко та О. М. Ступак висвітлили особливості проведення судово-економічних експертиз щодо розрахунку розміру шкоди, заподіяної внаслідок незаконної вирубки або пошкодження дерев [3]. Наукова робота О. М. Пилипенка присвячена використанню сучасних можливостей судових експертиз на початковому етапі розслідування незаконної порубки лісу [4]. В іншій своїй науковій праці О. М. Пилипенко приділив увагу особливостям організації й тактики огляду місця події при розслідуванні незаконної порубки лісу [5]. А. А. Бражник і О. О. Могильчук розглянули значення для кваліфікації окремих об'єктивних ознак незаконної порубки або незаконного перевезення, зберігання, збуту лісу [6]. А. М. Кротюк окреслив іноземний досвід запобігання незаконним порубці, перевезенню, зберіганню, збуту лісу [7]. Д. А. Синюшко прослідковує розвиток законодавства з протидії злочинності у сфері лісового фонду [8].

Водночас, незважаючи на значні наукові здобутки у цьому напрямі, чимало аспектів цієї проблематики залишаються малодослідженими, а тому потребують ґрунтовного вивчення.

У зв'язку з цим, метою дослідження є аналіз різних аспектів розслідування незаконної порубки або незаконного перевезення, зберігання, збуту лісу та його експертного забезпечення.

Виклад основного матеріалу дослідження. Масштабна вирубка лісу зумовлює загрози національній безпеці країни як загалом, так і її екологічному, економічному та соціальному складникам. В екологічній площині лісова злочинність зумовлює втрату цінних лісів, зникнення рідкісних видів тварин і рослин, зниження рівня ґрунтових вод, посилення ерозії ґрунтів тощо. Економічні наслідки виявляються в триманні державою збитків від реалізації деревини на нелегальному ринку, недоотриманні доходів до бюджету через ухилення від сплати податків, а також у довгострокових економічних втратах у результаті зниження виходу деревини в лісах, які є об'єктом численних незаконних рубок. До втрат соціального характеру належить погіршення транспортної інфраструктури через руйнування доріг лісовозами, а також поєднані, ймовірність та інтенсивність яких значно збільшуються через масштабні рубки [9].

Нейозну проблему лісового господарства України. Доволі часто вона супроводжується використанням фальсифікованих документів із залученням офіційних лісозаготівельників (державних лісогосподарських підприємств) та державних службовців (представників обласних управлінь лісового господарства). Так, наприклад, нераціональні санітарні рубки становлять суттєву загрозу виконанню екологічної та економічної функцій лісів. Крім того, конфіскації Служби безпеки України підтверджують, що через сфальшовані документи, підроблені декларації, перемішування легальної деревини з нелегальною та дії корупційного характеру здійснюється експорт значного обсягу незаконно

заготовленої деревини за легальними наземними та морськими торговельними маршрутами. У результаті використання цих методів приховування незаконно заготовлена деревина потрапляє також до Європейського Союзу [1].

Незаконна порубка або незаконне перевезення, зберігання, збут лісу визнана законодавцем суспільно небезпечним діянням та підпадає під кримінальну відповідальність. Водночас варто зазначити, що кримінальні правопорушення у лісовій сфері характеризуються комплексністю за причинами та формами. Зловмисники вже напрацювали чимало методів дій, серед яких основними є такі: «вирубка поза межами офіційно дозволеної вирубки; вирубка дерев, що не призначені для вирубки на ділянках, на які є виписаний лісорубний квиток; рубка дерев у заповідних зонах та перевезення незаконно заготовленої деревини без товарно-транспортної накладної (ТТН)» [9].

Державне бюро розслідувань приділяє особливу увагу розслідуванню кримінальних правопорушень у сфері лісового господарства. Як свідчать звітні дані, слідчі ДБР (Державне бюро розслідувань) регулярно виявляють факти незаконної порубки лісу та збуту лісопродукції, зокрема за участю працівників Державної лісової охорони та лісгоспів. У табл. 1 відображено вартісні показники за результатами розслідування даної категорії справ.

Таблиця 1

Показники розслідувань кримінальних правопорушень у сфері лісового господарства за 2020–2021 р.р.*

№ п/п	Показник	Сума (тис. грн.)
1.	За закінченими провадженнями встановлено збитків державі	256 630
2.	Відшкодовано збитків	283
3.	Накладено арешт на майно	10 606

*Джерело: складено на основі [10].

Отже, за даними ДБР протягом 2020–2021 рр. слідчі розслідували 529 таких кримінальних проваджень. За закінченими провадженнями встановлено збитків державі на суму 256 630 000 грн, відшкодовано 283 000 грн збитків, накладено арешт на майно вартістю 10 606 000 грн.

Як вбачається з матеріалів одного із найбільш резонансних кримінальних проваджень у лісовій сфері в 2020–2021 рр., у ході якого встановлено збитків на суму, що перевищує 2,6 млн грн, для вчинення цього кримінального правопорушення характерною ознакою є співучасть декількох осіб, більшість з яких є працівниками лісгосподарських підприємств, та поєднання кількох способів вчинення злочину, передбаченого ст. 246 КК (Кримінальний кодекс) України (рис. 1).

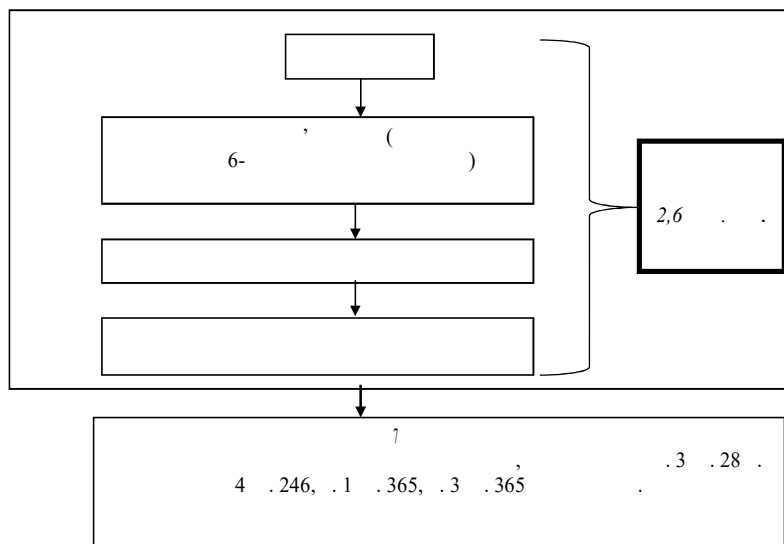

Рис. 1. Схема незаконної порубки та незаконного перевезення, зберігання і збуту лісу, вчиненого організованою групою*

*Джерело: складено автором на основі [11].

Збитки, що є грошовою оцінкою шкоди, завдані доквіллю у результаті протиправних дій, є кваліфікаційною ознакою. У кримінальних провадженнях, де шкода завдана доквіллю, зокрема за обвинуваченням особи у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого ст. 246 КК України [12], з урахуванням положення п. 6 ч. 2 ст. 242 КПК (Кримінальний процесуальний кодекс) України обов'язковим є проведення експертизи [13]. Для цього потрібно призначити судово-економічну експертизу, яка дозволяє підтверджувати розмір шкоди, заподіяної лісу. Водночас, як наголошують С. І. Глущенко, О. М. Ступак: «...судово-економічна експертиза з питань визначення розміру шкоди, заподіяної внаслідок незаконного знищення або пошкодження дерев, може вирішувати питання тільки в межах компетенції експертів-економістів стосовно підтвердження розрахунків, проведених контролюючими органами. При проведенні експертиз цього напрямку експерти-економісти повинні мати на увазі, що питання законності проведених рубок не може вирішуватися в межах судово-економічної експертизи. Це є компетенцією слідчого або суду» [3, с. 617].

У ході розслідування цих правопорушень правоохоронцями виявляються, фіксуються та вилучаються сліди несанкціонованої порубки лісу. Вони є речовими доказами незаконності діяльності та, відповідно, стають об'єктами судової експертизи, зокрема трасологічної. Для проведення дослідження надаються вилучені колоди та зрізи з них, пні та зрізи з них тощо. Отримані результати, які надані експертами-трасологами, відіграють велику роль для досудового розслідування. У деяких випадках такі результати можуть бути основою доказової бази при обґрунтуванні підозри особи у вчиненні такого кримінального правопорушення, оскільки головна мета проведення такої експертизи – встановлення відповідності колоди та пня одному дереву, і саме завдяки трасологічній експертизі можливо отримати відповідь на запитання: чи були раніше одним цілим дві частини дерева? [14].

Отже, можна зробити висновок, що розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із незаконною порубкою лісу, виділяються суттєвою специфікою, що зумовлюється високим рівнем їхньої латентності та складністю зібрання доказової бази по справі. Відповідно, загальну здатність правоохоронних та судових органів у протидії незаконній лісозаготівлі можна оцінити як низьку, а тому вона потребує посилення, в т. ч. через створення спеціальних підрозділів правоохоронних органів на місцях (в межах однієї чи декількох територіальних громад), які мали би належну мотивацію, матеріально-технічне забезпечення, високий професійний рівень, зокрема щодо досудового розслідування за цією категорією справ, особливо в частині збору доказової бази, що має ключове значення під час судового розгляду та ухвалення справедливого рішення суду.

Висновки. Масштабна вирубка лісу зумовлює загрози національній безпеці країни як загалом, так і її екологічному, економічному та соціальному складникам. Незаконна лісозаготівля вже становить серйозну проблему лісового господарства України. У процесі її здійснення доволі часто використовують фальсифіковані документи із залученням офіційних лісозаготівельників та державних службовців. Кримінальні правопорушення у лісовій сфері характеризуються комплексністю за причинами та формами. Правопорушники знаходять безліч способів обійти закон, а до лісових злочинів причетна велика кількість різноманітних суб'єктів. Розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із незаконною порубкою лісу, виділяються значною специфікою, що зумовлюється високим рівнем їхньої латентності, та складністю зібрання доказової бази по справі. А відтак доцільним видається створення спеціальних підрозділів правоохоронних органів на місцях (у межах однієї чи декількох територіальних громад) з належною мотивацією, матеріально-технічним забезпеченням, високим професійним рівнем, зокрема щодо досудового розслідування по даній категорії справ, передусім у частині збору доказової бази.

Список використаних джерел

1. Ініціатива ЄС щодо лісової злочинності. Аналіз прогалін: Україна. URL: https://wwfeu.awsassets.panda.org/downloads/_1_1_1_1_1.pdf (дата звернення: 20.01.2022).
2. Ринкова О. В. Необхідність комплексного підходу до використання спеціальних знань та проведення судово-експертних досліджень під час розслідування екологічних злочинів. Криміналістичний вісник. 2010. № 2 (14). С. 81–87.
3. Глущенко С. І., Ступак О. М. Особливості проведення судово-економічних експертиз щодо розрахунку розміру шкоди, заподіяної внаслідок незаконної вирубки або пошкодження дерев. Теорія та практика судової експертизи і криміналістики. Судово-економічна експертиза. 2011. Вип. 11. С. 611–617.
4. Пилипенко О. М. Використання сучасних можливостей судових експертиз на початковому етапі розслідування незаконної порубки лісу. Вісник ЛДУВС ім. Е. О. Дідоренка. 2016. № 4 (76). С. 232–241.

5. Пилипенко О. М. Особливості організації й тактики огляду місця події при розслідуванні незаконної порубки лісу. Вісник ЛДУВС ім. Е.О. Дідоренка. 2018. Вип. 2 (82). С. 280–289.
6. Бражник А. А., Могильчук О. О. Незаконна порубка або незаконне перевезення, зберігання, збут лісу: значення для кваліфікації окремих об'єктивних ознак. Юридичний науковий електронний журнал. 2020. № 7. С. 312–317.
7. Кротюк А. М. Іноземний досвід запобігання незаконним порубці, перевезенню, зберіганню, збуту лісу. Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ. 2021. № 1 (118). С. 24–30.
8. Синюшко Д. А. Дореволюційний період розвитку законодавства з протидії злочинності у сфері лісового фонду. Правовий часопис Донбасу. 2021. № 2. С. 105–113.
9. Що заважає Україні ефективно боротися з лісовою злочинністю? URL: <https://rubryka.com/article/lisova-zlochynnist/>
10. Кримінальні правопорушення у сфері лісового господарства, які розслідували слідчі ДБР у 2020–2021 роках. URL: <https://dbr.gov.ua/news/kriminalni-pravoporushennya-u-sferi-lisovogo-gospodarstva-yaki-rozsliduvai-slidchi-dbr-u-2020-2021-rokah> (дата звернення: 20.01.2022).
11. 2,6 млн. грн. збитків через порубку дерев на Львівщині – ДБР повідомило про підозру 7 учасникам злочинної групи. URL: <https://dbr.gov.ua/news/2-6-mln-grn-zbitkiv-cherез-porubku-derev-na-lvivshhini-dbr-povidomilo-pro-pidozru-7-uchasnikam-zlochynnoi-grupi> (дата звернення: 22.01.2022).
12. Кримінальний кодекс України : станом на 05.01.2022 / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/2341-14> (дата звернення: 14.02.2022).
13. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 14.02.2022).
14. Незаконна порубка лісу карається Законом. URL: <http://ndekc.volyn.ua/news/view/82-nezakonna-porubka-lisu-karaetsya-zakonom/> (дата звернення: 20.01.2022)

References

1. *Iniatsiyya YES shchodo lisovoyi zlochynnosti. Analiz prohalyn: Ukrayina [EU Forest Crime Initiative. Gap analysis: Ukraine]. (n.d.)*. Retrieved from https://wwfeu.awsassets.panda.org/downloads/____1_1_1_1_1.pdf [in Ukrainian].
2. Rynkova, O. V. (2010). Neobkhdnist' kompleksnoho pidkhodu do vykorystannya spetsial'nykh znan' ta provedennya sudovo-ekspertnykh doslidzhen' pid chas rozsliduvannya ekolohichnykh zlochyniv [The need for a comprehensive approach to the use of special knowledge and forensic research in the investigation of environmental crimes]. *Kryminalistychnyy visnyk – Forensic Bulletin*, 2 (14), 81-87 [in Ukrainian].
3. Hlushchenko, S. I., & Stupak, O. M. (2011). Osoblyvosti provedennya sudovo-ekonomichnykh ekspertyz shchodo rozrakhunku rozmiru shkody, zapodiyanoi vnaslidok nezakonnnoi vyrubky abo poshkodzhennya derev [Peculiarities of conducting forensic economic examinations to calculate the amount of damage caused by illegal felling or damage to trees]. *Teoriya ta praktyka sudovoyi ekspertyzy i kryminalistyky. Sudovo-ekonomichna ekspertyza – Theory and practice of forensic science and criminology. Forensic economic examination*, 11, 611-617 [in Ukrainian].
4. Pylypenko, O. M. (2016). Vykorystannya suchasnykh mozhlyvostey sudovykh ekspertyz na pochatkovomu etapi rozsliduvannya nezakonnnoi porubky lisu [Use of modern possibilities of forensic examinations at the initial stage of investigation of illegal logging]. *Visnyk LDUVS im. E.O. Didorenka – Bulletin of LDUVS named after E.O. Didorenko*, 4 (76), 232-241 [in Ukrainian].
5. Pylypenko, O. M. (2018). Osoblyvosti orhanizatsiyi y taktiky ohlyadu mistysya podiyi pry rozsliduvanni nezakonnnoi porubky lisu [Peculiarities of the organization and tactics of site inspection during the investigation of illegal logging]. *Visnyk LDUVS im. E.O. Didorenka – Bulletin of LDUVS named after E.O. Didorenko*, 2 (82), 280-289 [in Ukrainian].
6. Brazhnyk, A. A., & Mohyl'chuk, O. O. (2020). Nezakonna porubka abo nezakonne perevezennya, zberihannya, zbut lisu: znachennya dlya kvalifikatsiyi okremykh ob'yektyvnykh oznak [Illegal felling or illegal transportation, storage, sale of forest: significance for the qualification of certain objective features]. *Yurydychnyy naukovyy elektronnyy zhurnal – Legal scientific electronic journal*, 7, 312-317 [in Ukrainian].
7. Krotiyuk, A. M. (2021). Inozemnyy dosvid zapobihannya nezakonnym porubtsi, perevezennyu, zberihannyu, zbutu lisu [Foreign experience in preventing illegal logging, transportation, storage, sale of forests]. *Naukovyy*

- visnyk Natsional'noyi akademiyi vnutrishnikh sprav – Scientific Bulletin of the National Academy of Internal Affairs, 1 (118), 24-30 [in Ukrainian].*
8. Synyushko, D. A. (2021). Dorevolutsiynyy period rozvytku zakonodavstva z protydyi zlochynnosti u sferi lisovoho fondu [Pre-revolutionary period of development of legislation on combating crime in the field of forest resources]. *Pravovyy chasopys Donbasu – Legal magazine of Donbass, 2, 105–113 [in Ukrainian].*
 9. *Shcho zavazhaye Ukraini efektyvno borotysya z lisovoyu zlochynnistyu? [What prevents Ukraine from effectively combating forest crime?]. (n.d.). Retrieved from <https://rubryka.com/article/lisova-zlochynnist/#:~:text=> [in Ukrainian].*
 10. *Kryminalni pravoporushennya u sferi lisovoho hospodarstva, yaki rozsliduvaly slidchi DBR u 2020-2021 rokakh [Criminal offenses in the field of forestry, which were investigated by DBR investigators in 2020-2021]. (n.d.). Retrieved from <https://dbr.gov.ua/news/kryminalni-pravoporushennya-u-sferi-lisovogo-gospodarstva-yaki-rozsliduvali-slidchi-dbr-u-2020-2021-rokah> [in Ukrainian].*
 11. *2,6 mln. hrn. zbytkiv cherez porubku derev na L'vivshchyni – DBR povidomylo pro pidozru 7 uchasnykam zlochynnoi hrupy [UAH 2.6 million losses due to tree felling in Lviv region - DBR reported suspicion to 7 members of the criminal group]. (n.d.). Retrieved from <https://dbr.gov.ua/news/2-6-mln-grn-zbitkiv-cherez-porubku-derev-na-lvivshhini-dbr-povidomilo-pro-pidozru-7-uchasnykam-zlochynnoi-grupi> [in Ukrainian].*
 12. *Kryminalnyy kodeks Ukrainy [Criminal Code of Ukraine]. (n.d.). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/2341-14> [in Ukrainian].*
 13. *Kryminalnyy protsesualnyy kodeks Ukrainy [Criminal Procedure Code of Ukraine]. (n.d.). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> [in Ukrainian].*
 14. *Nezakonna porubka lisu karayetsya Zakonom [Illegal deforestation is punishable by law]. (n.d.). Retrieved from <http://ndekc.volyn.ua/news/view/82-nezakonna-porubka-lisu-karaetsya-zakonom/> [in Ukrainian].*

Стаття надійшла до редакції 10.02.2022.